Filozofie cognitivistă
(Cursul 2)

70% seminar
30% examen curs → răspunsul la 5 întrebări punctate egal

1h

Tema 1: Problema cunoașterii

- 100% participăm la un discurs, om = ființă lingvistică

copilul - asociere lucru - nume
- de ce are loc fenomenul respectiv? ce face? → omul = ființă cognitivă

→ omul e satisfăcut cu explicații primitive
→ nu, omul reflectă la propria capacitate de cognifie: când ce știu nu răspunde la o situație problematică

ex. nu am ~~[illegible]~~ învățat până acum lucruri nesigure?

→ sofiștii: negarea cunoașterii adevărului
: nu putem cunoaște

până la sofiști } : învățătura se transmitea de la maestru la ~~[illegible]~~ ucenici/discipoli
: filozofii transmiteau învățătura apropiaților

sofiștii: schimbă ideea
învățătura = marfă care se cumpără (dai bani, te învață)
⇓
sofiștii au căzut în disgrație primii filozofi plătiți

⊙ Problema cunoașterii apare odată cu mișcarea sofistică în istoria filozofiei deși ea apărea în subsidiar și în reflecțiile filozofilor presocratici privitoare la realitatea înconjurătoare:

de exemplu: ~~Parmenide~~ (Parmenide) afirmă că: „ceea ce se prezintă simțurilor (percepem prin simțuri) nu poate fi adevărat deoarece tot ceea ce simțim, vedem, percepem este schimbător, se află în devenire, în mișcare; dar a cunoaște nu poate fi posibil decât dacă avem un obiect stabil, nemișcător, imuabil (care nu se mișcă). De aceea, dat fiind că omul este o ființă cunoscătoare, obiectul cunoașterii lui este ființa (esența lucrurilor) care este nemișcătoare, imuabilă, eternă, egală cu ea însăși."

⊙ De asemenea, Heraclid, deși se află la polul opus față de Parmenide, în sensul că afirma că "tot ce există se află într-o permanentă devenire, totul curge, totuși mișcările devenirii, devenirea însăși, au loc după anumite ritmuri date de o rațiune universală pe care Heraclid o numește logos. ~~Logos-ul la Heraclid este în afara devenirii~~,

⊙ Paradoxul formulat de sofiști în privința cunoașterii este următorul: Nu există nimic; dacă există nu poate fi cunoscut; dacă poate fi cunoscut, nu poate fi exprimat => e ca și cum nu ar exista".

⊙ Absența posibilității cunoașterii este explicată de sofiști în felul următor: "ce să cunoști ceva trebuie ca în prealabil să am ideea acelui obiect; și fiindcă a cunoaște înseamnă a afla ceva nou, nu putem vorbi despre cunoaștere pt. că dacă am o idee prealabilă => deja cunosc ceea ce urmează să cunosc. Dacă nu am o idee prealabilă => nu știu ce îmi lipsește, nu pot forma obiectul căutărilor mele

⊙ Platon răspunde provocării lansate de sofiști elaborând <u>teoria reamintirii</u> (anamnezo). Platon consideră că într-adevăr ca să cunoaștem ceva tb. să avem ideea acelor lucruri (eidos)

Ideea = formă generală
= arhetip. = model

⊙ Platon acceptă, deci, un sens slab al cunoașterii. Cunoașterea este văzută ca <u>re</u>-cunoaștere.

⊙ Problema a prealabilului cunoașterii este actuală în teoriile învățării, cât și în teoriile referitoare la fundamentele matematice.

⊙ Opinie — cunoaștere
↓ ↓
gr. doxa gr. episteme

Epistemologie = teoria cunoașterii științifice.

Logos = teorie / discurs asupra cunoașterii

⊙ Gnoseologie = teorie asupra cunoașterii în general
teoria cunoașterii generale

- Relativism epistemologic = punct de vedere al sofiștilor

Reacții la relativismul epistemologic

Socrate – Platon – Aristotel

↓

Știe că nu știe nimic

Filozofie cognitivistă
(Cursul 4)

Teoria asupra adevărului

1. Teoria adevărului corespondentă
2. Teoria adevărului coerentă
3. ——— " ——— utilitate / Teoria pragmatistă asupra adevărului.

Ce este adevărul?

→ 3 teorii:

⊙ Rolul lui Aristotel este de a fi precizat sensul noncontradicției formulând un principiu fundamental al gândirii: "a nu putem afirma o însușire și opusul ei despre unul și același obiect în același timp și sub același raport". Cu această formulare, Aristotel elimină pericolul reprezentat de sofiști care relativizau cunoașterea folosindu-se de un înțeles vag, confuz, larg al contradicției.

ex. Socrate era vestit că era un om urât, nas mare.
de Socrate: "Eu sunt un bărbat frumos". Pt. că frumos = ceva care ne folosesc
nas mare = poate respira mai mult
ochii sași = poate vedea mai mult —
explicație de tip sofist: răstoarnă lucrurile
a.î. frumusețea = urâțenia

⊙ Aristotel formulează, de asemenea, criteriul adevărului: corespondența.

Adever = trăsătură specifică unei judecăți / propoziții
= legătură între 2 termeni.

⊙ Aristotel afirmă că adevărul este o trăsătură, o însușire a unei judecăți, adică a unei relații dintre un subiect logic și un predicat logic. Noțiunile separate sau lucrurile NU pot fi nici adevărate, nici false. Adevărul și falsul revin numai judecății.

⊙ Pentru Aristotel, o judecată este adevărată dacă relația pe care o afirmă reflectă starea de fapt la care se referă. (starea de lucruri)

⊙ "A spune că ceea ce este, este și că ceea ce nu este, nu este înseamnă a spune adevărul. Din potrivă, a spune că ceea ce este, nu este și ceea ce nu este, este, ~~este~~ înseamnă a spune falsul." (Aristotel)

⊙ Punctul vulnerabil al teoriei adevărului corespondenței îl confirmă faptul că ∃ domenii în care acest criteriu nu poate funcționa!

domeniul – matematicii
– istoriei
– domenii în care verificarea empirică nu este posibilă, dat fiind că obiectul nu e dat (nu e sesizabil, nu e prezent, nu e sensibil)

⊙ Științele naturii se folosesc mai curând de teoria corespondenței. Cu toate acestea, judecățile empirice au fost considerate ca fiind rezultatul tot unei îmbinări a unor noțiuni, a unor categorii / judecăți pe același criteriul al coerenței. Cu alte cuvinte, s-a spus că noi nu facem niciodată judecăți despre fapte / lucruri, ci facem judecăți despre alte judecăți

⊙ Th. coerenței se bazează pe principiul noncontradicției. Conform acestei th., o afirmație nu poate fi validată / invalidată folosind corespondența, ci numai folosind concordanța ei cu un sistem de judecăți deja acceptate.

⊙ Un reprezentant al acestei th. este Rudolf ("Carnap" ??) Winnap

Bertrand Russell
Carl Popper
Ludvig ~~Wittgenstein~~ Wittgenstein

⊙ Th. adevărului utilitate / Th. pragmatistă asupra adevărului

⊙ Pt. pragmatiști, adevărul înseamnă utilitate; este adevărat ceea ce produce efecte; o judecată poate deveni adevărată; adevărul este un eveniment al judecății

⊙ Cele 3 condiții care tb. îndeplinite pt. ca o afirmație să fie adevărată sunt:

1. aderiunea emițătorului la acea idee
2. acordul comunității căreia i se comunică respectiva idee
3. autorizarea / acreditarea ideii respective de către o comunitate științifică / de experți

⊙ Th. pragmatistă asupra adevărului este specifică societăților democratice, multiculturale și globale.

⊙ Cea mai acceptată th. în ziua de azi despre adevăr.

Relația dintre adevăr și eroare:

⊙ Pt. René DeCartes, eroarea este generată de discrepanța dintre două facultăți implicate în actul cunoașterii: voința și intelectul.

↳ este după DeCartes, o facultate infinită.

↳ este o facultate limitată

voința de a cunoaște fiind, deci, infinit mai mare decât posibilitățile intelectului ale omului ⟹ eroarea „generează"

"vrem să știm mai mult decât putem ști. De aceea, pt. o cunoaștere corectă tb. să știm dinainte care sunt limitele rațiunii noastre în așa fel încât să putem adecva voința de cunoaștere la limitele intelectului nostru.

- Pornind de la sugestia lui Descartes, Emanuel Kant încearcă să realizeze sistematic această cartografiere a raţiunii, să stabilească cu precizie care sunt limitele raţiunii umane; de aceea, opera lui fundamentală este "Critica raţiunii pure"
- Prin criticism se înţelege stabilirea limitelor intelectului
- După Carl Popper nu putem vorbi despre verificarea unei judecăţi ("verificarea este imposibilă") pt. că $\exists$ un nr. ∞ de cazuri de verificat $\Rightarrow$ imposibil.
  Dacă nu sunt un nr. infinit de cazuri, sunt un nr. ∞ de cazuri care pot apărea.
  Dar pot găsi un singur caz care să contrazică idea $\Rightarrow$ teoria cade
- Verificarea este un lucru imposibil după Popper, dar este posibilă falsificarea, infirmarea unei teorii prin găsirea unui singur caz care contrazice teoria. De aceea, continuă Popper, $\forall$ th. tb. acceptată în mod provizoriu (până la proba contrarie)
-

Filozofie Cognitivistă
(Cursul 6)

Sursele cunoașterii: experiența sau rațiunea

- Empirismul: curent filozofic care susține că experiența = sursa cunoașterii
- Raționalismul: curent filozofic care susține că rațiunea = sursa cunoașterii

Empirismul:

- Reprezentanți:
  - Francis Baicon
  - David Hung
  - John Locke

- Mintea noastra = Tabula Rasa = foaie albă / tablă ștearsă = pe care se imprimă urme prin diverse metode și intervin operații în minte

- Pt. John Locke, obiectele au 2 tipuri de calități:
  - primare:
    - numărul
    - figura
    - impenetrabilitatea
    - aria
  - secundarea:
    - gustul
    - culoarea
    - mirosul

- Empiriștii, deși consideră că nu există nicio idee înnăscută în mintea umană, sunt nevoiți să accepte existența anumitor operații intelectuale, prin care datele senzoriale sunt transformate în idei / informații simple, complexe, etc.

⊙ Francis Bacon: este considerat "părintele științei moderne" (întemeietorul empirismului)
: accentuează rolul esențial al experienței și al experimentării.

Raționalismul:

⊙ Reprezentanți: - Renne Descartes ~~Descartes~~: întemeietorul filozofiei moderne
- ~~Spinoza~~ Spinoza
- Leibniz

⊙ Descartes: - metoda fundamentală: îndoiala
scepticismul metodic.

- printr-o îndoială universală se urmărește obținerea acelei realități / judecăți care nu mai poate fi pusă sub semnul îndoielii
- "Dubito ergo cogito, cogito ergo sum" ("Mă îndoiesc deci gândesc, gândesc deci ~~nu îndoiesc~~ există")

⊙ Descartes explică apariția erorii prin inadecvarea dintre voința de a cunoaște care este infinită și limitele intelectului (facultatea de a cunoaște care este limitată) ~~prin faptul că voința~~

⊙ Prin valorizarea voinței Descartes deschide drumul / calea științelor moderne; de asemenea, Descartes deschide calea apariției Criticismului, ilustrat de Emmanuel Kant, a apariției Voluntarismului Modern, ilustrat de Arthur Schoppenhauer și Friedric Nieche.

⊙ Pentru Leibniz, spre deosebire de Descartes, în Dumnezeu și în natură prevalează rațiunea și nu voința; cu alte cuvinte, orice există, există în virtutea unei rațiuni de a fi, în vederea atingerii unui scop;

⊙ Leibniz este creatorul principiului rațiunii suficiente.

⊙ Pt. toți 3, matematica reprezintă modelul fundamental al cunoașterii (modelul matematic)

- Emmanuel Kant încearcă să împace Empirismul și Raționalismul, să stabilească limitele rațiunii / cunoașterii, tocmai pt. a putea descoperi, în cadrul acestor limite, posibilitatea obținerii cunoștințelor absolut sigure (după model matematică)
- Judecăți: (clasificare după Kant)

→ analitice;
→ sintetice;

analitică: care analizează un concept - (nu aduce ceva nou în cunoaștere) → omul este o ființă rațională

ex. Toate corpurile sunt întinse (nu pot concepe un corp fără întindere)

sintetice: ~~nu aduce~~ (aduce ceva nou în cunoaștere)

ex. Toate corpurile sunt grele (trebuie să experimentez ca să pot să afirm asta).

→ omul este un mamifer biped

↳ apelează la experiență

- Kant: Judecăți: — a priori: care rezultă înainte de experiență

— a posteriori: care rezultă după experiență.

Judecățile sintetice a priori ne interesează (Kant)

- Pt. Emmanuel Kant, lumea se împarte în 2 dimensiuni:

A → dimensiunea lucrului în sine / a numenului (doar o ipoteză / o supoziție provenită din ~~experiență~~ experiențe senzoriale).

B → dimensiunea fenomenală a lucrului / fenomen.

↳ lucru așa cum apare lucrul (felul cum este luminat lucrul de percepția noastră).

~~A~~

- Kant: Există în obiectul cunoscător, forme ale sensibilității pure, spațiul și timpul și există categorii ale intelectului; aceste 2 elemente, reușesc să transformăm materia primă din afara noastră în realitate cu sens (univers coerent).

⊙ Kant: judecăților sintetice ap priori se obțin prin aplicarea categoriilor intelectului la formele sensibilității pure astfel încât, aplicându-le spațiului obținem judecăților din geometrie, și aplicându-le timpului obținem judecăților din ~~algebra~~ aritmetică

⊙ Kant: "Ideile fără senzații sunt goale, senzațiile fără idei sunt oarbe"

Filozofie cognitivistă

Cursul 8

- Credeți că există gândire în absența limbajului?
- Gândirea are nevoie de limbaj?
  - nu am putea să ne explicăm noua noțiune noțiuni
  - avem nevoie de un tip de reprezentări, clase de obiecte etc.
  - la animale, etc ⇒ inteligența se asociază în general cu un limbaj.
    ex. albine ⇒ dezvoltă un limbaj complex, asemănător aproape celui uman

    ființe inteligente: inteligența asociată cu un comportament social.

- Există o legătură între inteligența în general și prezența limbajului, fapt care se poate observa la ființe non umane: ființe sociale (insecte sociale: albina), mamifere sociale (maimuța, balena, elefanții), păsări (cântele își învață cântecul de la părinți).
- Limbajul este datorat unor structuri apriori (înnăscute), că există o gramatică universală (înnăscută) și că această gramatică se activează când dobândim competențele lingvistice. (M. Chomski?)

⊙ ~~Pe~~ Limbajul este învățat aposteriori (prin experiență)

este învățat prin capacitarea unui comportament de simbolizare manifestat în acțiunea socială.
(Jean Piaget)

Limbajul verbal se clasifică astfel:

→ limbaj diacronic (narativ sau discursiv) → se exprimă într-o limbă fonetică
↳ povești cu legături, care explică, justifică
↳ construim narațiuni

→ limbaj sincronic (simbolic sau intuitiv)
↳ exprimare sintetică, fără argumente multe
↳ limbaj familial
↳ nu implică desfășurări largi de forță explicativă
↳ se bazează pe intuiție
↳

→ se exprimă într-o scriere fonetică (scriere ideografică)

~~Teorii moderne asu~~
Concepții filozofice moderne asupra relației dintre limbaj și cunoaștere:

(A) un prim impuls deosebit dat acestei problematici l-a reprezentat mișcarea protestantă, care prin Luter propune reaperecarea mesajului neviciat religios.
Traducerea Sf. Scripturi

- hermeneutica : arta interpretării
  ↳ inițial se referă la exegeza Bibliei

- Schleiermacher, Diltey care propune o metodă de a înțelege orice text:
  - cunoașterea cât mai detaliată a contextului istoric din care textul respectiv provine,
  - cunoașterea detaliată a biografiei autorului
  - reconstituirea întregului lumii istorice
    (am nevoie de: empatie, intuiție, etc.).

Friedrich Nietzsche

- "Nu există fapte, ci doar interpretări"
- Răsturnarea tuturor valorilor (sisteme de interpretare)
- negă existența cauzalității și consideră că cauzalitatea = fictiunea unor minți care invocă faptul fizic
- postmodernismul

Martin Heidegger

⊙ ființa umană ("Das ein") prin limbă face (manifestă) ființa existenței, a entității din jurul lui.

Examen: la ultimul curs (în ianuarie)
5 întrebări / 1 h

FC

Cursul 10

Thomas Kuhn – Structura revoluțiilor științifice

- În ce măsură, contextul istoric determină modul nostru de a gândi? Este gândirea universală, sau e determinată de specificitățile unei anumite epoci și redusă la specificitățile acesteia?
- În ce măsură putem evada din contextul actual și cum putem accede la o gândire universală?
- Dacă această gândire universală există, atunci care este legătura ei cu determinările particulare care nu pot fi negate în anumite epoci anume, cu viziunea specifică unei epoci?
- Ce relevanță are istoria, sub aspectul ei evolutiv, de progres și cunoaștere? Există vreun sens al istoriei? Un sens care ~~realizează~~ vizează un sens al înțelegerii ultime ale lucrurilor?

Hegle: "Fenomenologia Spiritului" / "Filozofia istoriei"

↓

Spirit universal sau Ființă

↓

se manifestă în mișcarea istorică dar cu scopul de a se regăsi pe el însuși (conștiința de sine) = dialectică istorică

Fenomenologia = știința despre manifestarea spiritului

Teză — antiteză — sinteză

opusul tezei / se opune → face legătura între cele două → teză, antiteză

cea ce este pus / afirmat de la început

⇒ Spirit universal: Ființă → Dumnezeu

⇒ Negarea de sine: se obține lumea creată

Ființa = Unul $\xrightarrow{\text{negare}}$ Multiplu $\xrightarrow{\text{sinteză}}$ Unitatea

Ființă = infinitul $\xrightarrow{\text{negare}}$ Finitul

Ființa = identic sieși $\xrightarrow{\text{negare}}$ Contradictoriu

Ființa = Eternă $\xrightarrow{\text{negare}}$ Devenirea

(Teza) $\xrightarrow{\text{negare}}$ (Antiteza)

Dialectică: gr. Dialog = între

↳ „între vorbire"

↓

procesul prin care găsim o soluție superioară unei situații problematice

- Individul are impresia că ceea ce vede în fața ochilor există cu adevărat (Hegle : = certitudine senzibilă → ține de simțuri
  inteligibil → ține de înțeleger

- Certitudinea care se exprimă prin: Aceasta este ...
  Acum este ...

- Individual, concret, palpabil : ceea ce se presintă a fi palpabil, individual.

- Universal vid / gol / lipsit de conținut

- Lege = individul va dori să găsească legea din realitate
- Voința individului : contradicție: necesitate / libertate
  lege / voință

- Stoicism și Epicureism = hedonism (plăcere = hedone)

  Stoicism → libertatea este necesitatea înțeleasă

  Epicureism → libertatea este o libertatea interioară / lăuntrică și de aceea el tb. să știe să delimiteze ceea ce este exterior și ceea ce nu ține de el
  - gândiri
  - trăiri
  - plăceri.

în Creștinismul, zice Hegle, se realizează ideea de Dumnezeu - Om în persoana lui Hristos.

Individul este în același timp, întruparea spiritului universal

⇓

ajunge la conștiință absolută

Creștinul, de asemenea, încearcă să ajungă la

⊙ Sinteză, la Hegle, este anularea tensiunii contradicției dintre teză și antiteză

Zoren ?? Kierkegaard – ?? → menținerea contradicției ca atare.

Martin Heidegger → Ființa și timp

- Pt. Heidegger, temporalitatea istorică reprezintă mediul de manifestare a ființei.
- Omul = Dasein (= Ființă) —se manifestă prin→ limbaj
- Spre deosebire de Hegle, manifestarea ființei nu este progresivă
- Manifestarea este epocală: în fiecare epocă istorică (lume istorică), ființa se manifestă în totalitatea ei; nu tb. să ajung la capătul istoriei că să ating totalitatea
- Ființa este o infinitate de posibilități: în fiecare posibilitate, ființa se găsește în total

⊙ Constantin Noica: "Devenirea întru ființă"

Devenirea → ține de timp

ființă → ține de esența și realităției întregi
ține de ce nu e temporalitate.

"întru" = semnifică atât poziția, dar și direcția
"în ceva și în același timp ~~înspre~~ înspre ceva"
"suntem întru cunoaștere"
~~suntem~~
→ în cunoaștere + înspre cunoaștere.

Devenirea se află permanent în interiorul ființei și înspre ființă (având ființa ca scop).

Individual – Determinații generale
↓
încearcă să ajungă la general prin anumite determinații

"6 maladii ale contemporanului"
- catolita: "în general". se referă la o carență a generalului
- todetita: carența individualului
- horetita: dereglarea determinațiilor
- - - -

FC

Cursul 12

Cunoaștere și transcedență

Transcendență: = a trece dincolo de ceva.
= a depăși granițele

① Depășirea planului vizibil / material / sensibil (ce poate fi observat prin simțuri)

② Dincolo de rațiune, de ceea ce poate fi gândit / înțeles

Transcendent ≠ Imanent

{ ceea ce se află înăuntrul lucrului / fenomenului
ceea ce este intrinsec

Apă
Foc
Aer } elemente primordiale

Principiu: ce este primordial / la început

① Semnificație materială: reducția diversității lumii la elemente primordiale: apă, focul, apeiron (amestec)

② Semnificație ideală: logos, rațiune, spirit

- Pitagora pune la baza tuturor numărul (iese din sfera semnificației materiale)

- <u>Diversitatea</u> lumii $\xrightarrow[\text{se reducem la}]{\text{avem tendința}}$ <u>Unitate</u> (unul sau singur principiu)

- Parmenide afirmă că la baza întregii realități există <u>nous</u> (spirit / intelect)

- Există ~~unul~~ echivalență între unul și intelect?
  Nu, dacă unul ar gândi => se dedublează în cel care gândește și cel gândit

- dialoguri (Platon):
  - Parmenide
  - Sofistul
  - Banchetul : Frumos în $\boxed{\text{sine}}$

- apofație ?? = descriere prin negație a ceea ce cunosc

  ex. frumos (Platon)
  = <u>nu are</u> formă
  = <u>nu are</u> culoare
  = <u>nu are</u> dimensiune
  = <u>nu are</u>

- aporie = ? paradox = fundătură logică

- Ființa are mai multe semnificații: 10 semnificații care nu pot fi reduse la niciun principiu

Plotin: • abordează pb. relației Unul și Multiplu
• unului nu i se poate atribui gândirea
• dacă unul care este ireductibil și indivizibil ar gândi, s-ar dedubla; este dincolo de gândire; atât el în el însuși, cât și în gândirea noastră (noi nu-l putem gândi pe unul).

Damascius: aporie pe care o implică gândirea

Dionisie (pseudo-)Areopagitul: autor anonim
: scrie o operă atribuită unui nume foarte cunoscut (inversul plagiatului de azi) [redacted]
apocrif ≠ plagiat.

Areopag = Parlamentul ~~Europ~~ Atenian.
Dionisie = e convertit la credința creștină

: Dumnezeu este ~~absolut~~ ~~inc~~ dincolo de concepția noastră => singura modalitate este negație pt. a putea să-l cunoaștem pe Dumnezeu

↳ "suntem capabili să percepem un întuneric strălucitor"

◉ Cunoașterea apofatică e specifică spațiului răsăritean.
↳ în [redacted] Vest, cunoașterea rațională (catafatică).

• <u>Hegle</u>: anularea principiului noncontradicției.
↳ să gândești în sensul contradicției =>
=> depășești granițele gândirii

: unul conține în el însuși contradicția și de această contradicție depinde mișcarea dialectică a istoriei (/teză – antiteză).

Zoreh Kierkeggaarvok ??:

• paradoxul Libertatea = necesară
= fatală.

ai libertate, dar nu poți să alegi libertatea.

• Lucian Blaga: ~~Omul dogmatic~~ Omul dogmatic
↓
dogmatic

Extază intelectuală
↳ ieșirea din intelect

① religioasă / filozofică
②. științifică.

Dumnezeu: o singură Ființă în trei persoane.

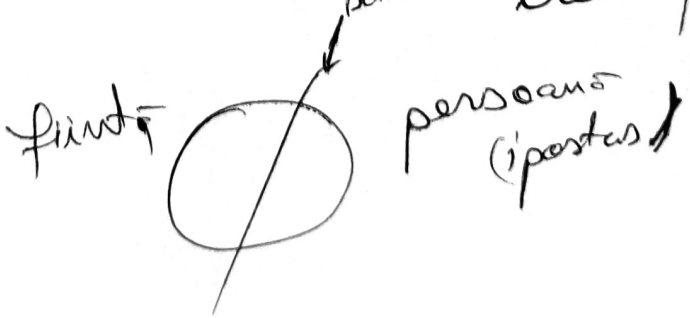

În știință:

lumina – th. ondulatorie
– th. corpusculară

↓

mintea ieșe din principiul noncontradicției

Examen – Săptămâna 14:

5 întrebări din:

- Pb. cunoașterii:
  - mirarea filozofică
  - ~~doxa~~
  - mit. paradoxului
  - paradoxul cunoașterii
  - relativismul ↑ epistemiologie: sofiștii. Platon – Socrate – Aristotel.
  - reacția la
  - adevăr.
- Th. asupra
  - corespondență
  - coerență
  - utilitate.
- Sursele cunoașterii ~~De Cart~~
  - rațiune
  - experiență
  - Raționalism
  - Empirism.
  - Kant. legătura dintre
- Cunoaștere și limbaj
  - gândire fără limbaj.
  - limbaj direcționează gândirea?
  - perspectivismul Nietche
  - limba și ființă:

• Cunoaștere și Istorie:

- Hegel
  - dialectica istoriei
  - istorie manifestarea ființei
  - constituită de sine
  - ființa manifestată în lumi istorice.

• Cunoaștere și Transcendență:

- rațiunea ajunge la momentul la care este depășită